

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук банкы**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН
ТУРУКТУУЛУГУ ЖӨНҮНДӨ
ОТЧЕТ**

2019-жылдын июнь айы

Бишкек

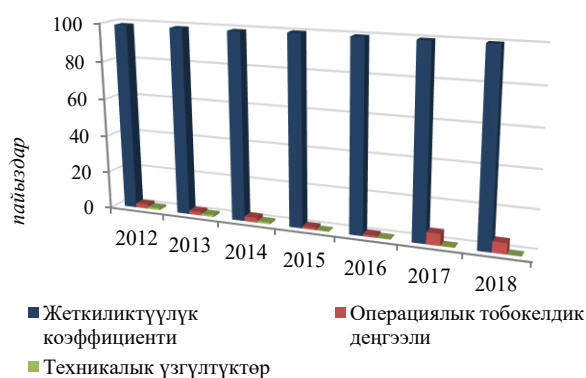

Отчеттук мезгил ичинде ПКСтин ишинде финансылык тобокелдиктердин деңгээли да төмөн болгон. Дебеттик таза позициянын ордун жабуу үчүн камга чегерилген каражаттар тиешелүү деңгээлден 4,1 есеге ашкан. Пакеттик клиринг системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыктары боюнча отчеттук мезгил ичинде системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү жогору болуп, 100,0 пайызды түзгөн (2017-жылы 99,8 пайыз). Мында системанын катышуучуларынын талабы боюнча иш регламентин узартуунун жана бир аз үзгүлтүккө учуроо эсебинен операциялык тобокелдик деңгээли 5,8 пайызды түзгөн (4.3-график).

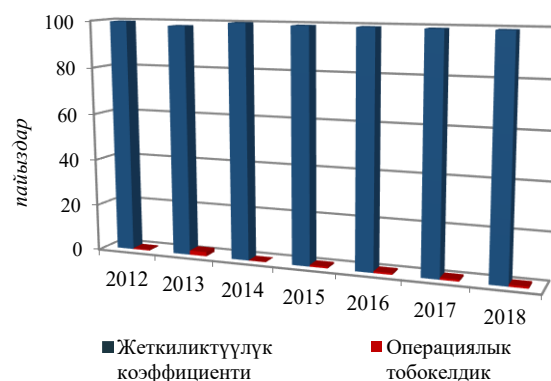
4.3-график. ПКСте жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Техникалык үзгүлтүктөр	1,0	1,0	0,9	0,0	0,3	0,2	0,0
Жеткиликтүүлүк коэффициенти	99,0	99,0	99,1	100,0	99,7	99,8	100,0
Операциялык тобокелдик деңгээли	2,3	2,0	2,6	1,2	1,2	6,2	5,8

Булагы: Улуттук банк

4.4-график. Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборунда жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Жеткиликтүүлүк коэффициенти	99,6	98,2	99,9	99,3	99,2	99,1	99,2
Операциялык тобокелдик	0,4	1,8	0,1	0,7	0,8	0,9	0,8

Булагы: Улуттук банк

Банктык төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы. 2019-жылдын 1-январына карата абал боюнча Кыргыз Республикасында 5 эл аралык төлөм карттар менен эсептешүү системасы жана “Элкарт-UPI”⁴⁰ ко-бейджинг карттарын камтыган “Элкарт” улуттук төлөм системасы иш алып барган.

Отчеттук мезгил ичинде төлөм карттары менен эсептешүүлөрдүн эл аралык системасы менен 15 коммерциялык банк, ал эми “Элкарт” улуттук системасы менен 25 коммерциялык банк иштеген. Мониторинг жана талдап-иликтөө жүргүзүү натыйжасы боюнча системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү 99,2 пайызды, ал эми операциялык тобокелдиктердин деңгээли техникалык үзгүлтүктөрдү эске алуу менен 0,8 пайызды түзгөн (4.4-график).

Акча которуу системалары. 2018-жыл ичинде коммерциялык банктарда эсеп ачуусуз эл аралык акча которууларды алуу жана жөнөтүү 10 эл аралык акча которуу системасы аркылуу жүзөгө ашырылган (4.1.-таблица).

⁴⁰ “Кыргыз Республикасында банктык төлөм карттар жөнүндө” жобого ылайык, ко-бейджинг карт – бул эки төлөм системасынын алкагында чыгарылган карт. Алсак, “Элкарт-UPI” Кыргыз Республикасынын аймагында “Элкарт” системасынын эрежелери боюнча тейленсе, ал эми өлкөдөн тышкары “Union Pay” системасы аркылуу тейленет.

4.1-таблица. Агымдардын эл аралык акча которуу системаларынын ортосунда бөлүштүрүлүшү

Системанын аталышы	Кирген		Чыккан	
	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %
Золотая Корона	75,9	71,1	86,8	85,8
Юнистрим	11,1	13,8	2,7	6,0
Вестерн Юнион	4,5	5,0	4,8	4,6
CONTACT	6,3	6,3	4,4	2,4
Money Gram	0,9	1,6	0,9	1,0
Жана башкалар	1,3	2,2	0,3	0,1
Бардыгы болуп	100,0	100,0	100,0	100,0

Булагы: Улуттук банк

Азыркы учурда локалдык акча которуулар 15 локалдык акча которуулар системаларынын ортосунда бирдей бөлүштүрүлгөн, алардын операторлору катары Кыргыз Республикасынын банктары саналат.

2018-жылдын жыйынтыгы боюнча чек ара аркылуу өтүүчү финансылык билдирүүлөр менен алмашуу SWIFT түйүнү, банк-кардар сервисі аркылуу жүргүзүлгөн. Мында негизги агым SWIFT телекоммуникациялык түйүнүнө туура келген (кирген жана чыккан төлөмдөрдүн орточо мааниси төлөмдөрдүн жалпы санынын 94,2 пайызын жана жалпы көлөмүнүн 98,1 пайызын түзгөн).

Кыргыз Республикасынын төлөм системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы 2018-жыл ичинде бардык маанилүү төлөм системалары штаттык режимде иштегендигин жана өлкөнүн финансы системасы үчүн системалуу тобокелдиктин орун алышына жол берилбегендигин көрсөткөн.

V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ

Отчеттук мезгил ичинде коммерциялык банктардын, анын ичинде ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырган банктардын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук базаны өнүктүрүү тобокелдиктерди төмөндөтүүгө, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына жана банктык жөнгө салуу боюнча эл аралык стандарттарга ылайык келтирүүгө, ошондой эле коммерциялык банктардын ишине көзөмөлдү күчөтүүгө багытталган.

Банктардын ишин лицензиялоо

1) Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 24-октябрындагы № 2018-П-12/44-3-(НПА) токтому менен “Банк ишин лицензиялоо жөнүндө” жобого өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген. Аталган ченемдик актыга өзгөртүүлөр жана толуктоолорду киргизүү аркылуу банктардын акционерлерине, кызмат адамдарына карата кошумча талаптар каралган, алар милдеттүү түрдө Улуттук банк менен макулдашылууга тийиш. Каражаттарды алуу булагы тууралуу документтерди, байланыштуу жана афилирленген жактар жөнүндө маалыматтарды берүү, банктардын түпкү менчик ээлерин аныктоо үчүн, менчик ээлеринин (пайда алуучулар) схемасын түзүү боюнча талаптар белгиленген.

Мындан тышкары, банктарга консультациялык кызмат көрсөтүү жана билдирмелерди кабыл алуу боюнча кардарларды тейлөө үчүн кошумча пункттарды ачууга мүмкүндүк берилген. Лицензиялоо жол-жоболорун өркүндөтүү максатында, кошумча банктык операцияларды жүргүзүүгө уруксат алуу тартиби боюнча өзгөртүүлөр киргизилген. Ошондой эле банктардын уставына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду макулдашуу нормалары да кайра каралып чыккан.

Экономикалык ченемдер жана талаптар

2) Базель комитети тарабынан банктык көзөмөл боюнча иштелип чыккан Базель III эл аралык стандарттарынын айрым элементтерин жайылтуу, ошондой эле банк секторун Евразия экономикалык бирлигинин жалпы финансы рыногун түзүү, экономиканын долларлашуу деңгээлин жана кредиттер боюнча пайыздык чендерди төмөндөтүү алкагында атаандаштыкка даярдоо максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 15-августундагы № 2018-П-12/33-6-(НПА) токтому менен Улуттук банктын айрым ченемдик укуктук актыларына капитал шайкештигинин стандарттарына тиешелүү маселелер боюнча өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген. Кабыл алынган өзгөртүүлөр коммерциялык банктардын айыл чарбасын, ошондой эле экспортко багытталган жана импортту алмаштыруучу ишканаларды каржылоого байланышкан мамлекеттик программаларга катышуусуна өбөлгө түзүүгө да багытталган.

3) Ликвиддүүлүк ченемин, анын ичинде кыска мөөнөттүү жана дароо ликвиддүүлүк ченемин эсептөө тартибин өзгөртүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 28-февралындагы №2018-П-12/7-8-(НПА) токтому менен “Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктары милдеттүү түрдө аткарууга тийиш болгон экономикалык ченемдер жана талаптар жөнүндө” жобого өзгөртүүлөр бекитилген. Бул өзгөртүүлөр кошо жоопкерчиликтүү топко берилген кредиттерге да тиешелүү болуп саналат.

Тобокелдиктерди тескөө

4) Тобокелдикти аныктоого багытталган көзөмөлдү ишке киргизүү боюнча жүргүзүлгөн иш-чаралардын алкагында Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 20-июнундагы № 2018-П-12/24-2 токтому менен айрым ченемдик укуктук актыларга коммерциялык банктарда

тобокелдиктерди тескөө, банктардын тобокелдиктерди кабыл алуу мүмкүнчүлүгүнө байланыштуу саясатын жана процесстерин аныктоо, ошондой эле тобокелдиктер боюнча лимиттерди өлчөө, белгилөө жана тескөө маселелери боюнча өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген.

Мындан тышкары, “Банктык көзөмөлдү жүзөгө ашыруу жөнүндө” нускоо бекитилген, анда Улуттук банктын тобокелдикти аныктоого багытталган көзөмөлдү жүзөгө ашыруу боюнча саясатына ылайык, инспектордук текшерүүлөрдү жүргүзүү боюнча талаптар каралган.

5) Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 28-февралындагы №2018-П-12/7-7-(НПА) токтому менен “Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы акча каражаттарын Кыргыз Республикасынын Улуттук банкында ачылган депозиттик эсептерине жайгаштыруу тартиби жөнүндө” жобо бекитилген.

Бул Жобого ылайык коммерциялык банктарга Улуттук банк тарабынан белгиленген акча каражаттарын жайгаштыруу тартибин жана шарттарын сактоо менен Улуттук банкта ачылган депозиттик эсептерде чет өлкө валютасындагы акча каражаттарын сактоого мүмкүнчүлүк берилет.

6) Банктардын ишинде тобокелдиктерди азайтуу, ошондой эле Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларына ылайык келтирүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 17-октябрындагы № 2018-П-12/43-2-(НПА) токтому менен айрым ченемдик укуктук актыларга банктык эсептер менен иш алып баруу, операциялык тобокелдикти тескөө, экономикалык ченемдер жана талаптар, Улуттук банк менен коммерциялык банктар ортосунда талаш маселелерди сотко чейин жөнгө салуу маселелери боюнча өзгөртүүлөр жана толуктоолор кабыл алынган.

7) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык келтирүүнүн алкагында, Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 26-декабрындагы № 2018-П-12/58-10-(НПА) токтому менен айрым ченемдик укуктук актыларга кредиттөө жана карызды өндүрүү маселелери боюнча өзгөртүүлөр жана толуктоолор бекитилген.

Таасир этүү чараларын колдонуу

8) Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 17-октябрындагы № 2018-П-12/43-3-(БС) токтому менен “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алышкан банктарга жана айрым башка финансы-кредит уюмдарына карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө” жобого өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген, анда уставдык капиталдын минималдуу өлчөмүн өз учурунда түзүү боюнча талаптарды/же өздүк (жөнгө салуучу) капитал боюнча экономикалык ченемди сактабаган банктарга карата таасир этүү чараларын колдонуу тартиби белгиленген.

9) Кыргыз Республикасынын бузуулар жөнүндө кодексинин талаптарына ылайык келтирүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 19-декабрындагы № 2018-П-12/55-6-(НПА) токтому менен Кыргыз Республикасынын Улуттук банкында бузуулар боюнча иштерди кароо боюнча нускоо бекитилген.

Ислам каржылоо принциптери

Калкка сунушталып жаткан банктык кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүн кеңейтүү жана рынокто атаандаштыкты өнүктүрүү максатында, Улуттук банк тарабынан ислам банк иши жана каржылоо принциптерин өнүктүрүү жагында иштер жүргүзүлүүдө.

Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 28-мартындагы №2018-П-12/10-6-(БС) токтому менен Улуттук банктын айрым ченемдик укуктук актыларына толуктоолор киргизилген, анда ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык жүргүзүлгөн операциялардын тизмесин “товардык мурабаха” бүтүмү менен кеңейтүү каралган.

Банктарда тобокелдиктерди тескөө системасын өркүндөтүүнүн алкагында Улуттук банк Башкармасынын 2018-жылдын 18-июлундагы №2018-П-12/30-3-(БС) токтому менен “Ислам банк

иши жана каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырган банктарда тобокелдиктерди тескөө боюнча минималдуу талаптар жөнүндө” жобонун жаңы редакциясы кабыл алынган.

ГЛОССАРИЙ

Банктык аманат (депозит) – бул финансы-кредит уюму тарабынан башка жак менен түзүлгөн келишим боюнча кайтарымдуулук, төлөөгө жөндөмдүүлүк, мөөнөттүүлүк шарттарында кабыл алынган акча каражаттарынын суммасы. Аманаттар мөөнөттүү жана талап боюнча төлөнүүчү болуп бөлүнөт. Талап боюнча төлөнүүчү аманаттар сактоо мөөнөтүн көрсөтүүсүз, ал эми мөөнөттүү аманаттар – белгилүү бир мөөнөткө салынат.

Банктык кредиттер – бул банк тарабынан белгилүү бир мөөнөткө кайтарымдуулук жана кредиттик пайызды төлөө шарттарында берилген акча каражаттары.

Валюта рыногу – чет өлкө валютасын сатып алуу/сатуу боюнча операциялар ишке ашырылган рынок. Экономикалык мазмуну боюнча – бул акча рыногунун сектору, мында валюта сыяктуу өзгөчө товарга суроо-талап менен сунуш тең салмактанып турат. Өз багыты жана уюштуруу формасы боюнча – бул атайын институттар жана механизмдердин топтому, алар биргелешип суроо-талап менен сунуштун негизинде улуттук жана чет өлкө валютасын эркин сатуу жана/же сатып алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.

Акча рыногу – рынок, мында катышуучулардын белгилүү бир чөйрөсүнүн чегинде кредиттер жана баалуу кагаздар формасындагы каражаттар кыска мөөнөткө сунушталат жана алынат.

Депозиттик мекемелер – борбордук банкты эске албаганда, негизги иши депозиттерди кабыл алуу жана кийинчерээк бул каражаттарды өз атынан жайгаштыруу болуп саналган финансылык корпорациялар.

Үй чарбачылыгы – бул бирге жашашкан, биргелешип чарба жүргүзгөн, өз кирешелерин жана мүлкүн толугу менен же жарым-жартылай бириктиришкен жана товарлар менен кызмат көрсөтүүлөрдүн (негизинен турак жай жана тамак-аш азыктарын) белгилүү бир түрлөрүн биргелешип пайдаланышкан жеке адам же жеке адамдар тобу. Үй чарбасы кайсы болбосун экономикалык ишти, анын ичинде өндүрүштү жүргүзө алат.

Баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү – баалуу кагаздар боюнча жылдык кирешенин анын рыноктук баасына карата катышы; баалуу кагазга ээлик кылуучу тарабынан алынган пайданын ченеми (нормасы).

Дюрация – финансы инструментин төлөөгө чейинки орточо алынган мөөнөт. Финансылык активдердин төлөө мөөнөтүнө эмес, алардын наркынын пайыздык чендердин өзгөрүүсүнө карата ийкемдүүлүгүнө көрүлгөн чара катары колдонулушу мүмкүн.

Турак жай сатып алуу мүмкүнчүлүгү индекси – жарандардын квартираларды сатып алуу мүмкүнчүлүгү көз карашынан, турак жай рыногунун абалынын көрсөткүчү. Стандарттуу квартиранын (54 чарчы метр жалпы аянты менен) орточо рыноктук наркынын үч адамдан турган үй-бүлөнүн (эки чоң адам жана бир өспүрүм) орточо жылдык кирешесине карата катышы катары эсептелет.

Төлөм системаларынан пайдалануу мүмкүнчүлүгү коэффициенти – системадан пайдалануучулар үчүн алардын талаптары боюнча кызматтардан жана маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары системанын жеткиликтүүлүгүн мүнөздөгөн көрсөткүч. Техникалык үзгүлтүктөрдөн улам иштебей токтоп калуулар, электрэнергиясын өчүрүүлөр, системанын операциялык күнүн кеч баштоо же эрте аяктоо, системадан пайдалануу убактысын кыскартат.

Төлөм системаларынын ликвиддүүлүк коэффициенти – системанын катышуучуларынын эсептеринде төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүү каражаттардын жетиштүүлүгүн мүнөздөйт.

Макропруденциалдык талдап-иликтөө – бул, бүтүндөй финансы системасынын таасирдүү жактарына жана чабал жерлерине баа берүү жана мониторинг жүргүзүү.

Минималдуу керектөө бюджетти – бир адамга эсептелинген бир күндүк минимумга ылайык келген минималдуу ыңгайлуулуктар жана кызмат көрсөтүүлөр топтомунун наркы.

Бир адамга эсептелинген бир күндүк минимум – адамдын жашоо-тиричилигин камсыз кылуу, анын ден соолугун сактоо үчүн зарыл болгон минималдуу керектөө куржунунун наркынын өлчөмүнө барабар, материалдык ыңгайлуулуктар жана кызмат көрсөтүүлөрдүн минималдуу топтомунун нарктык баасы, ошондой эле милдеттүү төлөмдөрдүн жана жыйымдардын суммасы.

Колдо болгон киреше – өздүк керектөө үчүн багытталган, салык алынгандан кийинки таза киреше. Өздүк колдо болгон киреше, өздүк киреше менен салыктардын суммасынын ортосундагы айырмага барабар же керектөө суммасына жана топтоо чоңдугуна шайкеш болот.

Реалдуу пайыздык чен – номиналдык пайыздык чен, ал инфляция деңгээлине карата корректировкаланган.

Баалуу кагаздар рыногу – уюштурулган биржалар жана түзүмдөр (баалуу кагаздардын компания-депозитарийлери, эсептик жана клирингдик палаталар), ошондой эле биржанын ишкердигине байланыштуу кызматтарды сунуштаган башка компаниялар. Бул категорияга иши финансылык корпорациялар тарабынан камсыздалган депозитарийлер жана клирингдин электрондук системасы, ошондой эле биржалардын жана алар менен байланыштуу институционалдык бирдиктердин ишкердигине көзөмөлдү жүзөгө ашырган же алардын ишин жөнгө салган улуттук өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдар кирет.

Стресс-тесттер – бул, портфелдин макроэкономикалык жагдайда же өзгөчө, бирок чындыкка жакын жагдайларда олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болушуна баа берүү үчүн колдонулуучу ыкмалар.

Жумушсуздук деңгээли – айкын жумушсуз жарандардын санынын экономикалык жигердүү калктын жалпы санына карата пайыздык катышы.

Финансылык активдер өзүндө капиталга катышуу инструменттерин жана инвестициялык фондулардын пайларын/акцияларын, карыздык инструменттерди, туунду финансылык инструменттерди кызматкерлер үчүн акцияларга опциондорду жана монетардык алтынды камтыйт.

Финансы рыногу – катышуучулардын белгиленген иш алып баруу тартибине ылайык, экономикалык субъекттер финансылык талаптарды сатып алууну-сатууну жүзөгө ашыра турган рынок катары аныкталат.

VaR (Value at Risk) – белгилүү бир мезгил ичинде акча түрүндө келип чыгышы ыктымал болгон максималдуу жоготуулар.

КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

ААК – ачык акционердик коом
АКШ – Америка Кошмо Штаттары
БФКУ – банк эмес финансы-кредит уюмдары
ГСРРВ – Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы
ЕАЭБ – Евразия экономикалык бирлиги
ЖАК – жабык акционердик коом
ИДӨ – ички дүң өнүм
КБИ – керектөө баа индекси
КММ – күйүүчү-майлоочу материалдар
КМШ – Көз карандысыз мамлекеттер шериктештиги
КСФК (ОАО “ФККС”) – “Кредиттик союздардын финансылык компаниясы” ААК
МКВ – мамлекеттик казына векселдери
МКК – микрокредиттик компания
МКО – мамлекеттик казына облигациялары
МФК – микрофинансылык компания
МФУ – микрофинансылык уюмдар
ПКС – пакеттик клиринг системасы
п.п. – пайыздык пункт
ПРБО – мезгил-мезгил менен берилүүчү регулятивдик банктык отчет
РППУ – потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабуу үчүн каралган кам
ТСК – таза суммардык капитал
Улуттук банк – Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
ФАО (FAO) – Бириккен улуттар уюмунун Азык-түлүк жана айыл чарба боюнча иш алып барган уюму
ФКУ – финансы-кредит уюмдары
ФРС – Федералдык резерв системасы
ЭВФ – Эл аралык валюта фонду
DTI (Debt-to-Income) – карыз алуучунун негизги жылдык кирешесине кредит берүү учурунда (негизги карыздын суммасын жана жарыяланган (билдирилген же декларацияланган) отчеттук мезгил ичиндеги пайыздык төлөмдөрүн кошо алганда) карыз алуучунун кредиттер боюнча төлөө суммасынын катышы.
LTV (Loan-to-Value Ratio) – берилген кредиттердин көлөмүнүн күрөөлүк камсыздоонун наркына карата катышы.